

УДК: 37.015.3+159.924

© Саврасов М.В., 2014 р.

<http://orcid.org/0000-0003-1434-902X>

М.В. Саврасов
ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний
університет», м. Слов'янськ

ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ЗАЛЕЖНОСТІ КРЕАТИВНОСТІ ОСОБИСТОСТІ ДОРОСЛИХ ВІД ПРОФІЛЮ ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Дане дослідження присвячене проблемі вивчення особливостей залежності креативності особистості дорослих від профілю професійної діяльності. Аналізується теоретичне підґрунтя проблеми креативності та проводиться емпіричне дослідження особливостей прояву її основних складових, в тому числі у фахівців медичної та педагогічної галузі.

Ключові слова: особистість, розвиток, креативність, творчість, профіль професійної діяльності, лікар, вчитель, емоційність, мотивація.

Н.В. Саврасов ПСИХОЛОГИЧЕСКИЕ ОСОБЕННОСТИ ЗАВИСИМОСТИ КРЕАТИВНОСТИ ВЗРОСЛЫХ ОТ ПРОФИЛЯ ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ

Данное исследование посвящено проблеме изучения особенностей зависимости креативности личности взрослых от профиля профессиональной деятельности. Анализируются теоретические основы проблемы креативности и проводится эмпирическое исследование особенностей проявления её основных составляющих, в том числе у представителей медицинской и педагогической отрасли.

Ключевые слова: личность, развитие, креативность, творчество, профиль профессиональной деятельности, врач, учитель, эмоциональность, мотивация.

N.V. Savrasov PSYCHOLOGICAL PECULIARITIES OF ADULTS CREATIVITY DEPENDENCE FROM THE PROFESSIONAL PROFILE OF THE ACTIVITY

This study focuses on the problem of studying creativity features depending on the profile of the individual adult career. The theoretical basis of the problem of creativity and conducted an empirical study of the peculiarities of manifestation of its basic components, including representatives from the medical and educational sectors.

Key words: personality development, creativity, creative, professional activity profile, doctor, teacher, emotion, motivation.

Постановка проблеми. Інтерес сучасних науковців до феномену креативності є системним та знаходить своє місце у новітніх філософських, психологічних, педагогічних, соціологічних та інших теоретичних

концепціях. В той же час, суттєво бракує конкретних емпіричних результатів, що дали б змогу досягнути специфічні особливості даного явища, встановити закономірності його прояву у різноманітних сферах життя сучасної людини, одним словом, наблизити наукові уявлення про креативність особистості до сфери прикладних психологічних досліджень. Однією за таких спроб є встановлення особливостей прояву креативності особистості в залежності від профілю професійної діяльності людини.

Аналіз основних досліджень і публікацій. Що стосується ситуації із проблемою означення креативності у психології, дана дефініція прийшла до нас із-зі кордону в середині минулого сторіччя [5–7]. Так, К. Тейлор, цитуючи при цьому Л. Репуччі, веде мову про те, що ще у 60-році минулого століття кількість означень креативності наближалось до шести десятків, їх можна було підрозділити на гештальтпсихологічні, інноваційні, естетичні або експресивні, психоаналітичні або психодинамічні, проблемні та ті, що не потрапляють у жодну із наведених категорій [10].

Що стосується сучасних поглядів вітчизняних вчених на креативність, під нею розуміють: «...рівень творчої обдарованості, здібностей до творчості, які проявляються у мисленні, спілкуванні, окремих видах діяльності і становлять відносно стійку характеристику особистості» [4, с. 181] та «...незвідну до інтелекту функцію цілісної особистості, яка залежить від комплексу її психологічних характеристик» [4, с. 182].

К. Чарітон та Г. Шелбекера досліджуючи розбіжності між загальними, артистичними та науковими ознаками творчого потенціалу для представників музичної та технічної спеціалізації отримали результати, що свідчать про перевагу досліджуваних з артистичним спрямуванням (музиканти) над досліджуваними з технічною спеціалізацією зокрема по показниках загального та артистичного творчого потенціалу, без суттєвої різниці за показником наукового творчого потенціалу. За змінними статі та віку суттєвих розбіжностей не встановлено [9].

А. Маслоу вів мову про те, що творчий потенціал (креативність) притаманний не тільки науковцям, письменникам, композиторам, але і пересічним людям, причому всім без виключення, наполягаючи лише на відмінності у проявах креативності, підкреслюючи її спонтанність та природність. У структурі особистості, якій креативність притаманна у високому ступені, він виділяв перш за все такі структурні компоненти, як чутливість до усього нового, безпосередність та спостережливість [3].

В.М. Чернобровкін, розглядаючи в якості суттєвої ознаки професійної педагогічної діяльності її творчий характер (оскільки в широкому сенсі педагогічна діяльність спрямована на «творення» особистості дитини), наголошує, що успішність професійної педагогічної діяльності як різно-

виду діяльності особистості у процесі соціалізації та професіоналізації зумовлена успішністю розв'язання творчих задач [8].

Як вважає О. В. Зазимко, при діагностиці креативності технічного персоналу доцільним є використання методу моделювання проблемних ситуацій науково-технічного характеру, що забезпечить логічність та системність дослідження технічної креативності як інтегрального психічного утворення [2].

Формулювання цілей статті (Постановка завдання). Метою нашої роботи є з'ясування основних складових креативності особистості дорослих та вивчення особливостей їх прояву (в залежності від профілю професійної діяльності). Відповідно до поставленої мети дослідження були визначені наступні завдання: 1) визначити наукові підходи до дослідження е креативності особистості; 2) емпірично дослідити емоційно-мотиваційні складові креативності особистості дорослих; 3) з'ясувати особливості прояву емоційно-мотиваційних складових креативності особистості в залежності від профілю професійної діяльності.

Методи дослідження. Для розв'язання дослідницької проблеми було застосовано комплекс методів: теоретичний аналіз психологічної літератури з обраної наукової проблеми; метод психолого-діагностичного обстеження; статистичні методи обробки даних із використанням інтегрованого статистичного пакету Statistica 8.0 for Windows.

Експериментальною базою дослідження. У дослідженні були задіяні вчителі-предметники педагогічного ліцею м. Слов'янська та лікарі-стоматологи КЛПЗ «Міська стоматологічна поліклініка» м. Слов'янська загальною кількістю 70 осіб.

Вклад основного матеріалу дослідження. Нами виконаний аналіз статистичної достовірності розбіжностей за ознакою спеціальності навчання для середніх значень усіх виділених емпіричних показників студентів емоційної сфери студентів (використовується t-критерій Ст'юдента), що були включені до програми дослідження.

Як бачимо з таблиці 1, в ході виконаного аналізу нами зафіксовано статистично достовірні розбіжності за ознакою профілю професійної діяльності між середніми значеннями усіх виділених показників інтелекту для вчителів та лікарів на користь вчителів, а саме за показником інтелекту за тестом В.Н. Бузіна ($t=10,28$ при $p=0,0001$), показником кількості вірних відповідей за тестом Дж. Равена ($t=3,05$ при $p=0,003$), показником кількості балів за тестом Дж. Равена ($t=4,35$ при $p=0,0001$), показником рівневої оцінки за тестом Дж. Равена ($t=4,38$ при $p=0,0001$). Тобто, за показником професії інтелектуальний розвиток (як у вербальному, так і у невербальному відношенні) скрізь достовірно відрізняється.

Це може пояснюватися тим, що зміст тестового матеріалу є ближчим для фахівців-педагогів, оскільки процес їх фахової підготовки у більшій мірі побудований по універсальному принципу. В той же час, процес професійної підготовки лікаря більш спрямований на формування вузько-спеціалізованих професійно важливих вмій та навичок. Оскільки саме у професійній підготовці закладені передумови подальшого професійного становлення фахівців педагогічного та медичного профілю, тенденції, що мали місце у професійній підготовці, у подальшій професійній діяльності знаходять своє підкріплення та актуалізуються.

Таблиця 1

Аналіз статистичної достовірності розбіжностей між середніми значеннями показників інтелекту для вчителів та лікарів

Показники	Вчителі	Лікарі	t (p)
Тест В.Н. Бузіна	32,37	21,74	10,28 (0,0001)
Скор. тест Дж. Равена (кільк. вірн. відп.)	23,14	20,82	3,05 (0,003)
Скорочений тест Дж. Равена (кільк. балів)	109,28	92,6	4,35 (0,0001)
Скорочений тест Дж. Равена (рівн. оцінка)	6,17	5	4,38 (0,0001)

Як можна бачити з таблиці 2, нами зафіксовано статистично достовірні відмінності за ознакою професійного спрямування між середніми значеннями таких показників емоційної сфери особистості, як інтелектуальна емоційність ($t=2,32$ при $p=0,02$), комунікативна емоційність ($t=2,03$ при $p=0,04$), гнів ($t=2$ при $p=0,04$), страх ($t=2,55$ при $p=0,01$). Також відзначимо що домінування показників інтелектуальної та загальної емоційності для респондентів-педагогів є цілком природнім явищем, оскільки дані види емоційності входять до числа професійно важливих якостей у педагогічній діяльності.

Таблиця 2

Аналіз статистичної достовірності розбіжностей між середніми значеннями показників емоційної сфери вчителів та лікарів

Показники	Вчителі	Лікарі	t (p)
Інтелектуальна емоційність	26,82	22,6	2,32 (0,02)
Комунікативна емоційність	29,6	27,77	-
Психомоторна емоційність	29,65	27,2	-
Загальна емоційність	86,08	77,57	2,03 (0,04)
Радість	8,22	8,88	-
Гнів	7,74	6,51	2,00 (0,04)
Страх	7,82	6	2,55 (0,01)
Смуток	4,37	4,48	-

Це, напевне, є наслідком активних процесів професійного вигорання, що призводять до надмірної дратівливості фахівців-педагогів та викликають в них занепокоєння власним сьогоденням та фактичною відсутністю перспективи на майбутнє. Все це свідчить про необхідність ретельного та організованого психологічного супроводу фахівців-педагогів у їх професійній діяльності.

Таблиця 3

Аналіз статистичної достовірності розбіжностей між середніми значеннями показників мотиваційної сфери вчителів та лікарів

Показники	Вчителі	Лікарі	t (p)
Життєзабезпечення (мотив. структ.)	1,68	2,17	-
Комфорт (мотив. структ.)	2,4	1,97	-
Соціальний статус (мотив. структ.)	1,88	1,94	-
Спілкування (мотив. структ.)	2,2	3,22	-2,36 (0,02)
Загальна активність (мотив. структ.)	1,48	1,94	-
Творча активність (мотив. структ.)	3,17	2,85	-
Соціальна корисність (мотив. структ.)	1,34	2,25	-2,62 (0,01)
Життєва спрямованість (мотив. структ.)	8,17	9,31	-
Діяльн. спрямованість (мотив. структ.)	6	7,05	-
Внутр. мотив. проф. діяльності	3,08	2,7	-
Зовн. позит. мотив. проф. діяльності	3,37	3,73	-
Зовнішня негат. мотив. проф. діяльності	2,6	3,32	-3,02 (0,003)
Синій колір (тест Люшера)	4,34	3,8	-
Зелений колір (тест Люшера)	4,34	4,74	-
Червоний колір (тест Люшера)	3,34	4,48	-1,95 (0,05)
Жовтий колір (тест Люшера)	4,34	4,68	-
Фіолетовий колір (тест Люшера)	4,54	3,8	-
Коричневий колір (тест Люшера)	2,2	2,11	-
Чорний колір (тест Люшера)	5,14	3,71	2,59 (0,01)
Сірий колір (тест Люшера)	4,45	2,55	4,12 (0,0001)
Мотивація успіху	16,88	16,91	-
Мотивація запобігання невдачі	16,25	14,77	-

З таблиці 3 констатуємо, що статистично достовірні відмінності за ознакою професійного спрямування між середніми значеннями виділених показників мотиваційної сфери особистості зафіксовані для мотивації спілкування ($t=-2,36$ при $p=0,02$), соціальної корисності ($t=-2,62$ при $p=0,01$), зовнішньої негативної мотивації професійної діяльності ($t=-3,02$ при $p=0,003$), приховування від зовнішніх впливів та зобов'язань ($t=2,32$ при $p=0,0001$). Чіткої тенденції до домінування більшості певних показників

мотиваційної сфери у представників якої-небудь професійної групи не зафіксовано.

Відмітимо, що достовірно нижча мотивація спілкування та мотивація соціальної корисності для вчителів є негативним явищем, яке пояснюється комунікативною переважаністю особистості у професійній діяльності і, як наслідок згортання соціальних контактів поза роботою, навіть соціальну ізоляцію у окремих сферах суспільного життя. Одночасно, достовірно вища перевага зовнішньої негативної мотивації професійної діяльності свідчить про те, що вчителів в більшій мірі, ніж лікарів, відчують втому від власної роботи і подекуди дотримуються посадових обов'язків лише під загрозою санкцій з боку оточуючих.

Фахівці-лікарі у своєму житті відчують більший потяг до приховування від зовнішніх впливів та сучасних суспільних тенденцій, ймовірно, через більшу відстороненість професії від значної кількості соціальних контактів, у порівнянні із вчителями. Вчителі не можуть активно діяти та приймати адекватні педагогічні рішення у відносній ізоляції від суспільних тенденцій та процесів.

Як можна бачити з таблиці 4, нам вдалося встановити статистично достовірну розбіжність за ознакою профілю професійної діяльності між середніми значеннями показників терплячості ($t=-2,41$ при $p=0,01$) та наполегливості ($t=3,75$ при $p=0,0001$). За усіма іншими виділеними емпіричними показниками нам не вдалося зафіксувати жодної статистично достовірної відмінності між середніми значеннями.

Таблиця 4

Аналіз статистичної достовірності розбіжностей за ознакою рівня освіти між середніми значеннями показників вольової сфери фахівців-вчителів та фахівців-лікарів

Показники	Вчителі	Лікарі	t (p)
Сила волі	17,25	17,28	-
Терплячість	7,05	9,11	-2,41 (0,01)
Стійкість	10,2	10,48	-
Наполегливість	10,94	7,37	3,75 (0,0001)
Схильність до ризику	4,48	7,05	-
Організованість	12,45	11,28	-
Самоконтроль емоційний	11,88	11,37	-
Самоконтроль діяльнісний	15,71	15,02	-
Самоконтроль соціальний	14,11	13,6	-

Відзначимо, що причиною того, що лікарі демонструють більшу терплячість у порівнянні із вчителями, виступає значно більший вплив на їх вольову сферу, як і на особистість в цілому, чинника падіння професійної спрямованості та суб'єктності вчителя (аналогічну тенденцію ми спосте-

рігали для студентів-педагогів). Схожі результати описані на рівні дисертаційного дослідження М.В. Агуловим [1, с. 112].

В той же час, домінування наполегливості вчителів над наполегливістю лікарів пояснюється тим, що дана якість (як професійно важлива), скоріш за все, успішно формується у процесі професійної підготовки педагога та знаходить свій розвиток у його подальшому професійному становленні. Формування наполегливості у лікарів відбувається хаотично та спонтанно та залежить переважно від особистісних детермінант.

Таблиця 5

Аналіз статистичної достовірності розбіжностей за ознакою рівня освіти між середніми значеннями показників креативності для осіб дорослого віку

Показники	Вчителі	Лікарі	t (p)
Індекс оригінальності (за С. Медніком)	0,51	0,48	-
Індекс унікальності (за С. Медніком)	7,11	5,68	-
Когнітивний показник креативності за авторською методикою	19,17	17,48	-
Емоційний показник креативності за авторською методикою	18,22	19,51	-
Інтегральна креативність за авторською методикою	36,62	37,42	-
Індекс оригінальності (за Є. Торренсом)	10,05	9,91	-
Індекс розробленості (за Є. Торренсом)	28,34	28,82	-

З таблиці 5, ми констатуємо відсутність статистично достовірної розбіжності між середніми значеннями виділених показників креативності за ознакою професійного спрямування. Оскільки дослідження професійних особливостей креативності має для нас велике значення, відзначимо також, що креативність для респондентів-педагогів та респондентів-лікарів не відрізняється істотним переважанням більшості середніх значень виділених емпіричних показників. Можемо казати лише про те, що при використанні методик Є. Торренса та С. Медніка слабка перевага властива вчителям, а при використанні авторської методики діагностики креативності слабка перевага властива лікарям.

Ймовірно, це пояснюється достовірно більшою роллю показників унікальності та оригінальності у структурі креативності педагогів, натомість самооцінка креативності відіграє більшу роль у структурі креативності лікарів. В цілому ці переваги, як вже йшла мова вище, не набувають характеру статистично достовірних, і є збалансованими за своєю кількістю серед результатів діагностики креативності за ознакою професійного спрямування.

Висновки. Таким чином, можемо зробити наступні висновки із здійсненого дослідження: 1) спостерігаємо кількісне переважання майже усіх виділених показників мотиваційної сфери особистості для респондентів-педагогів, емоційна сфера педагогів достовірно відрізняється більшою диференційованістю; 2) відсутня чітка тенденція до домінування більшості показників мотиваційної сфери у представників якої-небудь професійної групи; 3) професійне спрямування достовірно не впливає на рівень розвитку вольової сфери, хоча переважають все ж середні значення показників вольової сфери для респондентів-педагогів; 4) достовірно більшу роль у структурі креативності педагогів відіграють показники унікальності та оригінальності.

Література

1. Агулов М.В. Психологічні чинники динаміки суб'єктності майбутнього вчителя: дис. ... кандидата психол. наук: спец. 19.00.07 «Педагогічна та вікова психологія» / М.В. Агулов. — Х., 2010. — 214 с.
2. Зазимко О.В. Методика діагностики технічних креативних здібностей / О.В. Зазимко // Практична психологія та соціальна робота. — 2010. — №1. — С. 1-7.
3. Маслоу А. Мотивация и личность / Маслоу А.; пер. с англ. — СПб.: Евразия, 1999. — 478 с.
4. Психологічна енциклопедія / [авт.-упоряд. О. М. Степанов]. — К.: «Академ-видав», 2006. — 424 с. (Енциклопедія ерудита).
5. Хомуленко Т.Б. До питання про шляхи розвитку креативності / Т.Б. Хомуленко // Шляхи підвищення навчально-виховного процесу в школі та педагогічному ВУЗі // Збірник наукових праць. Ч.1. — Х., 1994. — С. 189-195.
6. Хомуленко Т.Б. До питання про зміст поняття креативності та методи її дослідження / Т.Б. Хомуленко // Актуальні проблеми психології навчання. Зб. наук. праць. — Х.: ХДПУ, 1995. — С. 145-154.
7. Хомуленко Т.Б. Аналіз змісту поняття креативність / Т.Б.Хомуленко // Вісник ХНУ. — № 539. — Сер. Психологія. — 2002. — С. 211-216.
8. Чернобровкін В.М. Психологічні аспекти прийняття рішень у проблемних ситуаціях педагогічної діяльності як мисленнєвого процесу // Стратегії творчої діяльності: школа В.О. Моляко / За загальною редакцією В.О. Моляко. — К.: «Освіта України», 2008. — С. 160-203.
9. Charyton C., Snelbeckera G. General, Artistic and Scientific Creativity Attributes of Engineering and Music Students / C. Charyton, G. Snelbeckera // Creativity Research Journal. — 2007. — V.19. — Iss. 2 & 3. — P. 213-225.
10. Taylor C. W. Cultivating multiple creative talents in students // Journal for the Education of the Gifted, 1985. Vol. 8. - P. 187-198.